

YHD v boju za neodvisno življenje hendikepiranih¹

¹ Tekst je mestoma povzetek članka Pečarič, E., Bohinc, E., Poropat, K., Gorenc, K. (2007): *Zgodovina začetka društva YHD*. Ljubljana, Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

² YHD je kratica za sprva neformalno gibanje *Youth handicapped deprived*, ki se je pozneje formaliziralo v društvo YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

³ Glej: Handyburger, (1998). Stripburger (18). Ljubljana, Forum. Dostopno prek: <http://www.ljudmila.org/core/sb18/handy.htm> (18. julij 2013).

V YHD² smo si že na začetku zadali nalogo, da plujemo proti ustaljenemu načinu mišljenja. Z razvijanjem teorije hendikepa skušamo opozarjati na nove možnosti emancipacije deprivilegiranih skupin in posameznikov. Kultura je v YHD hkrati sredstvo in področje izražanja ter uveljavljanja drugačnosti v vseh njenih pojavnih oblikah. Naše prizadevanje je usmerjeno k izboljšanju poznavanja in razumevanja hendikepa, da bi tako ali s tem izničili strah in demistificirali dojemanje in obravnavanje le-tega, drugih

deprivilegiranih skupin ter drugačnosti sploh.

Področje fizičnega in mentalnega hendikepa je namreč še vedno v veliki meri prežeto z ignoranco, ki je največja ter najteže odstranljiva »arhitekturna« ovira. Zato v tem polju trmasto vztrajajo najrazličnejši stereotipi in predsodki, pri čemer ne gre zgolj za odnos drugih ljudi do hendikepiranih, temveč v njih živijo tudi hendikepirani sami. Stereotipi in predsodki so družbeno posredovani in neizogibno vplivajo na to, kako hendikepirani dojemajo sami sebe, kar jih lahko ovira v njihovem življenju ali jim celo onemogoči osamosvojitve in neodvisnost. V YHD smo si za našo skupno nalogo zadali, da te stereotipe in predsodke izkoreninimo. To nalogo smo začeli najprej pri sebi, ali bolje na sebi. Hočemo spregovoriti o tem, o čemer vlada molk; z ironijo in cinizmom stopiti v vladavino resnosti; z ekstremi razorožiti patetiko, rečeno z dvema besedama: hočemo podirati tabuje.

Kje, hudiča, je hendikep?³

Pelje se na vozičku, sprehaja se z očmi slepca, nori po glavi norca, se pretaka po žilah narkomana, pleše v spermi z virusom HIV, domuje pod plaščem klošarjev, skriva se v posluhu gluhega, je v pesti

amputirane roke, ponuja se v mednožju prostitutke, v anoreksičnem telesu gloda kosti, uživa med ritnicami geja, leži na smetišču s cigani, čustvuje v čustvih žensk, ždi v pigmentaciji ras ... Ali je to zgolj fiksna ideja »nas«, da bi označili »vas«? Da bi vas najprej izobčili, nato reciklirali in prodali v reklamni kampanji kot sezonski *imidž* visoke mode.

Kaj »zaboga« je ta hendikep, ki naj bi bil univerzalen in tako vseprisoten; kaj če ni nekaj, kar označuje lastnost ali pomanjkljivost, kaj če ni samo stvar enih, ubogih in nesrečnih? Hendikep pomeni ter označuje tisto temeljno in človeku inherentno razcepljenost oziroma razklanost, ki je bistvena oziroma temeljni pogoj za konstitucijo subjekta. Razcepljenost, ki se ne ozira, nima nič skupnega in sega onkraj dualizma tipa zdravo/bolno, normalno/patološko, večinsko/manjšinsko, sodobno (moderno)/zastarelo (primitivno), ne izbira, ker je konstitutivna v vsakem od nas. Tako postanemo oziroma smo že žrtve svojih lastnih fantazem, vrednotnih sistemov, predsodkov, saj smo se prej ali slej tako ali drugače, vedno in nujno prisiljeni soočiti s hendikepom.

Hendikep, ki je vpisan v telo, čeprav je netelesen, se kaže in manifestira v svojih učinkih prav v telesu in skozenj. Bojimo se lastne sence, ker smo jo zatajili in jo pripisali drugim, bojimo se samih sebe, saj smo se zatekali v iluzije, ki so se sesule in nas pripeljale k uvidu o naši krhkosti in ranljivosti. A pogosto nas je najbolj groza prav tistega, kar nam je najbližje, tako domače, pa vendar tako zelo tuje, nečesa, kar nam je znano in poznano, a izrivamo, zanikamo, se sprenevedamo.

V središču margine

Le redki so tako močni, da si upajo biti neodvisni. Skoraj nemogoče ali vsaj zelo nenavadno se zdi, da bi bili lahko prav tisti, za katere velja, da so družbeno ali/in fizično najšibkejši, tako ali drugače privilegirani pri vzpostavljanju in ohranjanju neodvisnosti (torej homoseksualci, fizično in psihično hendikepirani, klošarji, narkomani ... marginalci na splošno). Njihov privilegij je, da sta njihov položaj in socialni status, ki ga »smejo« oziroma ga zasedajo v družbi, vloge, ki naj bi jih igrali, in pričakovanja, ki bi jih morali izpolniti, takšni, da jih postavijo v deprivilegiran položaj.

Na prvi pogled se zdi ta trditev kontradiktorna; kako je sploh mogoče, da je nekdo privilegiran, ker je deprivilegiran? V našem primeru je to povsem upravičeno in smiselno, saj glede na to, kar je bilo pred tem rečeno, ter logike, ki nas je vodila, to dopuščata oziroma zahtevata. Marginalci niso marginalci zato, ker bi bili potisnjeni v življenje nekje na robu družbe, na periferijo, na meje socialnega dogajanja. Prav narobe, vedno so že pomemben del družbenega dogajanja. So celo njegov zelo nepogrešljiv, bistven in konstitutiven del. Margino ključno določa nemogućnost dostopa do centrov moči oziroma izključenost iz procesov odločanja. Marginalci so izključeni kot akterji, avtorji ali oblikovalci vednosti, institucij in politike oziroma ideologije, margina pa so tisti »prazni« prostori, mesta ali točke (lahko tudi virtualni), kjer so se ljudje izmaknili pred vladajočimi družbenimi praksami in redom, kjer so si uspeli priboriti, ustvariti in ohraniti košček svobode in neodvisnosti.

Privilegij deprivilegiranih je torej prav v tem, da so potencialni nosilci boja za emancipacijo in neodvisnost, saj jih družbena razmerja, v katera so vpeti, in okviri, v katere so postavljeni, neposredno napeljujejo, izzivajo in silijo k uporabi ter spreminjanju obstoječega stanja (tu gre pravzaprav »samo« za dialektiko gospodarja in hlapca). Prav »položaj deprivilegiranosti« v odnosu do sprejetih in sprejemljivih družbenih praks, socialno določenih in dopuščenih norm, vedenja in vlog ter v odnosu do možnosti izbire ali izbire ustvarjanja možnosti jim omogoča, da na lastnih »izkušnjah iz prakse« opazijo in občutijo ideološke prijeme, vladajoč ali prevladujoč diskurz in strukturo oblastnih

odnosov. Ta mikrofizika oblasti, ki nas, deprivilegirance, zadeva tako zelo jasno, nas sili igrati vloge akterjev politične emancipacije, ne pa predpisanih vlog žrtve, pacienta, bolnika, perverzneža, krivca ... Slednje so nalepke, ki se pripisujejo lastnostim stigmatizirane osebe in obenem določajo terapijo oziroma predpisujejo recepte.

Vse to, kar smo opisali, kar se kaže kot deficit, je lahko dober, a ne zadosten motiv ali povod za upor in boj. Ne gre namreč za to, da bi ta deficit odpravili in stopili v korak z drugimi v smeri horizonta, nad katerim piše »zdravo življenje, dolga smrt«, ampak da bi ta deficit povečali, neskladje še poglobili, razlike zaostri in jih usmerili proti tistim, ki so jih proizvedli (misleč, da se nas bodo znebili, nas izolirali, spremenili ali spreobrnili). Za to gre. Če so nas že postavili na mejo, pa stopimo še čez, saj menda nočemo vse življenje hoditi po robu. Deprivilegiranaost je treba vzeti v precep; kar pomeni, da, če se in ko se zavedamo stanja oziroma položaja, se hkrati tudi zavemo ter spoznamo, da potrebujemo spoznanje za spremembo stanja. Do spoznanja pa pridemo s pomočjo teorije, z analizo razmer in odnosov, z refleksijo in avtorefleksijo. V tem procesu pride do produkcije vednosti. Ta je najmočnejše orodje in orožje za življenje (sprejemanje) z lastnim hendikepom.

Tako smo se zavrteli in prišli do ugotovitve, da je tisti privilegij deprivilegiranih, ki smo ga tako dolgo iskali, prav možnost, še več, zahteva za produkcijo vednosti, ki izhaja iz položaja samega. Kdor meni, in takih ni malo, da vednost tako in tako »nič ne more spremeniti«, se moti in še sam ne ve, kako zelo, ker nima vedenja oziroma vednosti. Vednost je le stranski učinek ali proizvod v procesu spoznavanja in komur »ni mar« spoznavanje in si vztrajno zatiska oči pred vsem, kar bi ga lahko k temu napeljalo, mu gotovo privilegij produkcije vednosti nič ne pomeni.

Mreža za Metelkovo

Ponovimo na kratko znano zgodbo: Mreža za Metelkovo (MzM) je bila ustanovljena jeseni 1990 in je združevala več kot 200 skupin in posameznikov. Njen namen je bil pridobiti prostore za program kulturnih in socialno-kulturnih skupin in posameznikov. Odhod vojske JLA iz Slovenije in s tem izpraznitev vojaških objektov v središču mesta je prvotno idejo spremenila v mogočo realnost, zato so se leta 1991 začela uradna pogajanja z mestnimi oblastmi o dodelitvi prostorov nekdanje vojašnice Mreži za Metelkovo za zagotavljanje prostora kulturnim in socialno-kulturnim vsebinam. Veliki podpora javnosti za pričakovanja MzM navkljub so septembra 1993 dogovarjanje prekinili rušilni stroji mestnih oblasti, na kar se je MzM odzvala z zasedbo prostorov in s tem preprečila nadaljnje rušenje. Na območju nekdanje vojašnice so se začele izvajati kulturne in druge dejavnosti, raznolika skupnost umetnikov, ustvarjalcev in različnih socialno-kulturnih skupin se je na prehodu iz sobivanja na papirju soočila z realnostjo in težavnim bojem z oblastmi za ohranitev načrtanih vsebin na tem področju. Člani skupnosti smo se soočili z ustvarjanjem brez elektrike, vode, v razmerah, ki jih marsikdo ni vzdržal in kjer je prvotna ideja bila edino, kar nas je vodilo v tem, da ostanemo, se upiramo, obstanemo in izboljšamo svoj položaj.

YHD je pristopil k MzM še pred zasedbo, saj nam je bila ideja sobivanja drugačnih v skupnem boju pisana na kožo, hkrati pa smo v njeni realizaciji videli tudi odgovor na lastno prostorsko stisko. Ideja o skupini YHD je takrat ravno nastajala in odločitev za neodvisnost in avtonomnost je dozorela. Zato je bilo iskanje prostora na Metelkovi, prostoru drugačnosti med drugačnimi, med različnimi, a enakimi, povsem samoumevno in logično dejanje. Preprosto smo morali biti sredi tega dogajanja, del ustvarjanja avtonomne cone sredi mesta. Govoriti smo začeli o teoriji hendikepa, ki jo je razvijal dr. Dušan Rutar,⁴ kulturi in spremembi lastnega položaja v družbi.

Iz upora in vztrajnosti ter v iskanju odgovorov se je rodilo neformalno gibanje, ki smo ga poimenovali *Youth handicapped deprived* (pozneje se je formaliziralo v društvo YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa). Teorija hendikepa in odpor do medicinskega modela dojemanja invalidnosti sta bila in ostala osnovni vodili pri oblikovanju vseh naših nadaljnjih projektov in akcij. YHD je po eni strani nastal iz praktične potrebe mladih hendikepiranih študentov, ki so hoteli zaužiti svobodo in neodvisnost, po drugi strani pa po naključju in z veliko sreče; ob pravem trenutku. Dogajala so se usodna naključja in srečanja, ki so omogočila, da smo lahko materializirali svoje ideje. Ko se je položaj zdel že brez izhoda, se nam je prikazala (ali pa smo jo morda sami ustvarili in poiskali?) možnost za rešitev in nov začetek. Najverjetneje bi se stvari zasukale popolnoma drugače, če bi na svojih začetkih namesto na nasprotovanja in ovire naleteli na sodelovanje in pomoč obstoječih organizacij in institucij. Večina nas je želela namreč le študirati, se ukvarjati s teorijo in živeti vsakdanje življenje, kot so ga živeli naši vrstniki. Toda soočiti smo se morali s tem, da življenje zunaj institucije za osebo, ki potrebuje stalno fizično pomoč, ni mogoče, saj ni bilo ne struktur, ne storitev, ne organizacij, ki bi to omogočale ali podpirale. Še več, prav organizacije, ki so se razglašale za edine zagovornice pravic invalidov in izvajalk programov, namenjenih samostojnosti invalidov – invalidska društva –, so bile tiste, ki so nam najbolj nasprotovale, nas onemogočale in nam metale polena pod noge (ali bolje kolesa).

Leta 1994 nam je bil na Metelkovi dodeljen prvi prostor, ki smo ga poimenovali SOT 24 in v njem začeli organizirati predavanja, razprave, manjše koncerte – enako kot drugi ustvarjalci in prebivalci brez osnovne infrastrukture. Po večletnih pogajanjih in veliko vložene delo so leta 1996 mestne oblasti pristopile k prenovi nekaterih objektov na Metelkovi in septembra 1996 smo kot samostojno društvo podpisali prvo pogodbo o najemu ter v prenovljenih prostorih nadaljevali s svojim programom, ki je bil vedno zelo pester in raznolik, predvsem pa usmerjen tudi v odpiranje kritične misli in produkcije vednosti. Vključili smo se tudi v delovanje širše metelkovske skupnosti in s svojim delom ter idejami po svojih močeh prispevali k razvoju in tudi samemu obstoju Metelkove mesta, kakršno je danes – središče urbane kulture in drugačnosti, z vrsto klubskih in društvenih prostorov, ateljejev, koncertnih dvoran ter mladinskim hotelom. In tudi ko sta začetna zagnanost in euforija minila in so nekateri odšli, smo bili veseli, da smo na Metelkovi našli svoj kotiček. V mrazu smo si kuhali vino in si ob svečah brali poezijo. Koliko razstav, koliko čudovitih koncertov, koliko predavanj, ki nam bi jih lahko zavidala katera koli fakulteta! Freudovska šola pod vodstvom dr. Dušana Rutarja je trajala kar šest let. Prenavljali smo udarniško in solidarnostno, tako kot počnemo to tudi te dni.

Zavzetje Metelkove

Kot študenti smo se znašli sredi zgodovinskega dogajanja, med intelektualci, aktivisti, alternativci, umetniki, novinarji. Vsako srečanje, spoznanje, pogovor, sodelovanje z njimi je bilo posebno doživetje, saj smo mnoge med njimi občudovali in jih cenili iz spremljanja v medijih. Znašli smo se v središču vrenja družbenih sprememb, med skupinami in posamezniki, kjer smo želeli postaviti temelje za drugačno, inovativno družbeno ureditev, v kateri bi prav civilnodružbena gibanja bila središče državnega interesa. V zraku je bilo čutiti razburljivo in kreativno vzdušje; vse je bilo še mogoče, vse alternative so bile pred nami in ideje so se kar kresale ter čakale, da jih udejanjimo v praksi. Predvsem ideje o enakosti med drugačnimi in v spoštovanju različnosti. Ideja, da bi živeli v družbi, ki ne bi potrebovala vojske, življenje v demilitariziranem območju sredi Evrope, ki bi

⁵ Zdaj se zavod imenuje CIRIUS Kamnik.

⁶ Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov /MKPI/, Ur.l. RS-MP, št. 10/2008. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_ZAKO5314.html (16. april 2008).

⁷ Del nagovora poslancem in poslankam v DZ ob sprejemanju Zakona o osebni asistenci, Elena Pečarič, september 2012: »Zakon o osebni asistenci je s podpisi podprlo nekaj manj kot 7000 volivk in volivcev, to je znatno število, ki kaže na voljo ljudi, da se sistemsko uredi pereče vprašanje skupine ljudi, ki smo življenjsko odvisni od tuje pomoči. Naprošamo vas, da nam pri tem pomagate in da s skupnim delom sodelujemo pri izboljšavi tega predloga. Lahko bi nam zaploskali, ker smo šli v takšen podvig, saj opravljamo naloge, ki bi jih bila dolžna storiti država oz. pristojno ministrstvo. Ker na ta zakon nestrpnost čakamo že dobrih 16 let, smo zadevo vzeli v svoje roke. Mnogi naši kolegi so medtem že umrli v domovih za ostarele, veliko jih je še, ki so živi obsojeni v izolaciji na socialno smrt; zakaj? Zgolj zato, ker potrebujemo zelo veliko tuje pomoči. Uporabili smo instrument ljudske iniciative, da ne bi ideološko okužili vsebine zakona in da bi tudi praktično pokazali, da smo lahko aktivni in prispevamo v javno dobro. V ta predlog smo vložili ogromno dela in veliko upanja, zato računamo na vas, da ga boste z vso skrbnostjo proučili in ustrezno dopolnili, a nikar ga ne zavrnite, saj boste s tem ubili možnost za enakopravnost in za nekaj let zatrli sanje neodvisnega življenja tistih, ki danes mladi životarijo v domovih za ostarele. Apeliramo na vaš razum, vašo vest in srce, ko se odločate in tehtate glede razlogov za ali proti. Ne nazadnje imamo prav zato ločeno zakonodajno in izvršilno vejo oblasti, da se poslanci lahko odločate po svoji vesti, da pri tem upoštevate izkazano voljo ljudstva ter ščitite interese najšibkejših v javno dobro. V nasprotnem primeru lahko iz varčevalnih razlogov v končni posledici ukinemo tudi parlament. Prav tako naprošamo ministrstvo oz. g. Vizjaka, da nam pri tem dobronamerno pomaga ter prisluhne, da že sedaj najdemo skupno rešitev.« (Pečarič, 2012)

bilo vzor drugim državam, se je zdela povsem realna in izvedljiva, tako rekoč edina res prava in smiselna pot ter tako rekoč na dlani. Sanjali smo, da bi bile človekove pravice maksima, po kateri bi se realiziral pravni red. Kjer bi vladavina prava omogočala pravičnost, enakopravnost, enake možnosti, solidarnost in bi se negovala socialna narava družbene ureditve. Z velikim upanjem, navdušenjem ter spoštovanjem smo skušali biti del tega pestrega dogajanja ter iz lastne pozicije in izkušenj sooblikovati kreativne predloge za sistemske spremembe, ki bi imele univerzalen pomen.

Bili smo prepričani, da moramo nastopiti skupaj z drugimi skupinami, saj so naša stališča v marsičem enaka. Izključenost iz centrov moči in odločanja je bila vsem skupna. To je bila dodatna spodbuda za razširitev in razvoj dejavnosti, projektov in akcij, ki bi prinašale konkretne spremembe v doživetju hendikepa kot družbenega konstrukta in posledično naj bi prinašali emancipatorični učinek ne le hendikepiranim.

Že takrat smo se dobro zavedali, da izključevanje drugačnosti, pa naj si bo ta na podlagi vere, narodne pripadnosti, spola ali spolne usmerjenosti, hendikepa ali katerikoli drugih okoliščin, temelji na istih načelih, podobnih praksah in skupni želji po nadvladi ter oblasti. Zato se je bilo treba osrediniti na skupen boj proti vsem sistemskim izključevalnim mehanizmom, ki nas namerno ločujejo, da bi nas osamili, razdvojili, morda tudi spravili v antagonizem, da bi nas tako lažje obvladovali in nadzorovali. A to spoznanje, ki bi vodilo v skupno in povezano aktivnost različnih civilnodružbenih skupin, se dejansko nikoli ni uresničilo. Prav nasprotno, razne nevladne organizacije skrbijo za lasten obstoj in obdelujejo ozek vrtec parcialnih kratkoročnih interesov, ki so večinoma brez vizije in sistemskih rešitev in ki bi imele univerzalni pomen ali emancipatorični učinek. Metelkovo smo morda doživljali še toliko bolj intenzivno, ker smo imeli izkušnjo 12-letnega bivanja v instituciji, ki bi jo povsem upravičeno lahko primerjali z zaporom. V Zavodu za invalidno mladino v Kamniku⁵ smo preživeli večino otroštva in mladosti. To je bila neizprosna, tudi kruta »vzgoja«, ki je človeka prav gotovo utrdila in prisilila, da se je otreseš naivnosti, če se seveda ni prej zlomil, prilagodil ali uklonil redu. Bili smo ujetniki sistema in režima, ki je bil postavljen posebej za nas, t. i. invalide; zgolj zato, ker smo bili invalidi in torej krivi, da smo drugačni!

»Potrebujete posebno skrb in varstvo države«, so nam govorili in da je treba za nas vse posebej in posebno organizirati in narediti ter nas s tem izločiti, izključiti, osamiti. Nato pa proces steče v drugo smer, ko se nas skuša z vsemi sredstvi in na vso silo integrirati v samo osrčje družbe; tako imajo številni strokovnjaki in oblikovalci politik vedno dovolj dela, da upravičijo svoj obstoj in nesmiselno početje.

Nesmiselno je tako, da se nas namešča v posebne zaprte institucije, zavode, varstveno-delovne centre, domove za ostarele. Sprejete so bile že številne resolucije, ratificirana je bila Konvencija ZN o pravicah invalidov,⁶ a še vedno se na tem področju ni nič bistvenega spremenilo v razmišljanju, v politiki in še manj v praksi.⁷

Ustanovitev lastne organizacije

Leta 1996 smo se ustanovili v YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa. Formalizaciji smo se sprva vztrajno izogibali, saj nismo želeli postati le še eno (invalidsko) društvo več. Bistvena razlika med nami je bila, da so bila druga invalidska društva organizirana na podlagi iste medicinske diagnoze, medtem ko je namen in cilj YHD sprememba položaja hendikepiranih v družbi. YHD združuje posameznike na podlagi vrednot in skupnih ciljev. Hendikep dojemamo kot socialni status, ne kot telesno ali duševno značilnost, okvaro, motnjo oziroma posebno potrebo. Potreba po spremembi lastnega položaja je izhajala iz nezadovoljstva nad obstoječim dojetjem naše vloge v družbi. Vnaprej pripravljen scenarij za naša življenja smo zavrnili in začeli pisati svojega. Ravno tako nismo nameravali izvajati »storitve«, biti servis ali telo za izvajanje formalnih oblik pritiska. YHD je bil odgovor na naše potrebe, želje in vrednote. Tako smo na začetku uradnega YHD poleg stalnih projektov Neodvisno življenje hendikepiranih (s štirimi uporabniki) in kluba SOT 24 izvajali tudi manjše projekte⁸ ali enkratne akcije, po navadi v sodelovanju z drugimi nevladnimi organizacijami ali fakultetami.

Ves čas smo svojo praktično izkušnjo želeli prikazati kot model neodvisnosti tudi za druge, kot možnost, ki bi se lahko razširila na več ljudi in postala del sistema oz. individualna pravica posameznika, ki bi se financirala neposredno. Vabili so nas na različne okrogle mize, kongrese, predavanja, študijske vaje. V širši javnosti smo praviloma naleteli na veliko radovednost, zanimanje, čudenje, odobravanje in pozitiven odziv. Prav nasprotno so se odzivali strokovnjaki, oblikovalci politik s področja socialnega varstva ter invalidi oziroma vodstva invalidskih organizacij. Večkrat smo od invalidov dobesedno po naročilu doživljali poizkuse izničenja predavanj in osebno poniževanje. V nekem smislu so nas takšna nasprotovanja in vsi poizkusi diskreditacije samo še bolj motivirali, da smo širili idejo in prakso o neodvisnem življenju. Prav zaradi tega odpora in strahu, ki ga je bilo čutiti s strani naših nasprotnikov, smo bili prepričani, da smo nosilci nove, drugačne paradigme, ki ruši stare načine razmišljanja in delovanja v praksi. Po svoje so imeli prav, saj smo premikali meje mogočega in spodbujali sistemske ureditve, v katerih so si vplivni posamezniki naredili svoje fevde.

Ko osebno dobi politično razsežnost

Ko se ozremo na tiste povsem negotove začetke ali pomislimo, kako se je sploh porodila ta bizarna ideja, da bi živeli po svoje, da gremo živeti sami, da hočemo biti svobodni, se nam zdi prav noro in skoraj neverjetno, kaj vse nam je uspelo doseči in ustvariti. V kaj nas je splet dogodkov, odločnosti in vztrajnosti, da se brezpogojno borimo za svoje pravice, pripeljal ter tako usodno zaznamoval naša življenja? Naše želje so bile pravzaprav precej skromne in preproste: hoteli smo končno zaužiti malo vsakdanje običajnosti. Početi smo hoteli prav tiste najbolj vsakdanje in banalne stvari, okusiti vse drobne radosti življenja, za katere nas je dolgoletno

življenje v zavodu prikrajšalo. Odiiti po nakupih, se samostojno odločiti, kaj jesti in skuhati (skupaj s tveganjem, da bo neužitno), se vrniti domov ob katerikoli uri, ne da bi morali razlagati ali se opravičevati, urediti in pospraviti stanovanje tako, kot bi samo hoteli, obesiti na stene, kar bi hoteli, itn. Bili smo mladi, kot se temu reče, a vendar v marsičem že odrasli; vedeli smo, da ima svoboda svojo ceno, ki smo jo ves ta čas drago plačevali prav skozi njeno negacijo. Kljub prepričanju, da moramo veliko zamujenega še nadomestiti in preizkusiti, smo se bili vseeno sposobni vsakokrat sproti izogniti sivemu povprečju, utečenim praksam in trendovskemu razmišljanju, z eno besedo – normalnosti. Normalnost, ki nas je skupaj z drugimi sebi enakimi tako samoumevno ter brezpogojno izločila kot drugačne in nas zaprla za štiri stene, stran od družine, prijateljev, doma, stran od oči; ki pa se je skladno s časom, v katerem živimo, prelevila v slogan »Vsi drugačni, vsi enakopravni« ter postala normirana drugačnost, ki si na vse pretege prizadeva izvesti uspešno integracijo. In ravno tu ali na tej preizkušnji smo bili na našo veliko žalost priče bolečemu opažanju, da se ljudem preprosto jebe.

Velike revolucionarne in kritične ideje so izgubile vsebino in predmetnost ter postale zgolj priljubljen način verbalne masturbacije nekdanjih alternativcev. Številni alternativci in borci civilnodružbenih gibanj so si bolj ali manj zagotovili svoj vsakdanji kruh in nostalgичno premlevajo pretekle dni, če jih niso že kar pozabili. Počasi smo tako predvsem iz nekakšnih etičnih razlogov, ki smo jim bili zavezani in so nas silili, da jih brezpogojno upoštevamo, izgubljali številne vzornike, idole in na tej poti spoznavanja se je razblinilo tudi veliko iluzij. Iluzije, ki pa so bile koristne, potrebne in nujne, saj so nam dajale tisto noro upanje, moč in prepričanje, s katerim smo nemoogoče spreminjali v mogoče. Koliko improvizacije in skokov v prazno, koliko naključij, domišljije, dogodivščin in peripetij ter koliko zabave v prizadevanju, da bi uresničili želeno.

Dogodki, ki so nas preplavljali, in dogodki, ki smo jih ustvarjali; eden je povlekel drugega, izzval reakcijo in že je nastal tretji itd. Ne da bi se zavedali, saj je bil YHD na začetku nekakšen hobi ali najstniška angažiranost, smo se nenadoma znašli v igri, ki je sčasoma postajala vedno bolj resna, zavezujoča in pomembna ter je brisala meje med zasebnim in javnim, med osebnim in družbenim. Tisto, kar se je sprva prikazovalo kot mogoč odgovor ali rešitev za osebni problem in stisko, se je postopoma preoblikovalo v neko utopično vizijo prihodnosti, ki bi jo bilo lepo še s kom deliti ter še lepše, jo tudi uresničiti.

Aktivno smo se ves čas udeleževali raznih civilnodružbenih pobud, akcij, okroglih miz in srečanj, kjer smo skušali promovirati teorijo in kulturo hendikepa ter uveljaviti neodvisno življenje kot temeljno človekovo pravico. A dolgo nam ni uspelo narediti nič pomembnega oz. povzročiti premika v razumevanju, dojetanju in doživljanju samega hendikepa. Bili smo nerazumljeni ter za mnoge preveč ekscentrični in radikalni. Kot rečeno, naši največji nasprotniki in sovražniki so bila invalidska društva, ki so nas vztrajno poskušala diskreditirati, sodno preganjati, obenem pa so kradla naše ideje, ki so jih nato spretno pretvarjala sebi v korist. Te izkušnje so sprožile številne frustracije in spraševanje o nekaterih osnovnih vprašanjih: zakaj je sploh treba toliko besed, da bi razložili ljudem, kaj je in kaj ni neodvisno življenje; zakaj se moramo vedno znova toliko opravičevati in dokazovati, da smo do njega upravičeni; zakaj smo prisiljeni vedno najti dovolj dobrih argumentov in podajati razlage ekonomske upravičenosti, da bi prepričali odgovorne – politike in strokovnjake o tem, kaj ter kako hočemo živeti? Pa tudi to ni zaleglo, še vedno ne zaleže in ni dovolj, saj so na strani politike relevantni zgolj argumenti moči, oportunitizma in dnevno-političnih interesov; glasovalni stroj pa neusmiljeno melje ne glede na žrtve, ki jih pušča za sabo. Utrujeni in naveličani smo nenehnega pojasnjevanja osnovnih in povsem očitnih reči ljudem, ki tako ali tako nočejo in niso zainteresirani razumeti, kaj šele, da bi kaj spremenili tudi v praksi.

Seveda so naša vprašanja nekoliko naivna, saj vsi vemo, da se je v življenju vedno treba boriti, da se je treba nenehno dokazovati, ker naša družba temelji na neenakosti. To seveda ne pomeni, da se tako ali tako ne da nič narediti in se moramo vdati ter prilagoditi danim razmeram. Ravno narobe, ali prav zato si moramo prizadevati in smo se dolžni boriti, ne popustiti in prinašati spremembe.

Vztrajanje na Metelkovi

Seveda na Metelkovi ni vse zgolj poezija in harmonija, so tudi problemi in notranja trenja, ki zagrenijo, ki bolijo, a jih je treba znati prebroditi in preseči. Mnogi so odhajali in zapuščali Metelkovo in jo zamenjali za druge, udobnejše prostore in prestižnejša mesta. Mnogi so tudi pozabili ali iz oportunističnih razlogov opustili takratne ideale in vrednote ter se prodali mamljivi neoliberalni logiki, ki je obetala konkretne koristi. Še vedno velikokrat poslušamo pripombe, da se od idealov ne da živeti, sami pa menimo prav nasprotno. Za kaj drugega se sploh živi, če ne za ideale in prepričanje, da jih je mogoče uresničiti?

Mnogi so se čudili ali nas celo obsojali, kaj sploh počnemo na Metelkovi, med vsemi narkomani in drugo »golaznijo«, ki se zbira tam. Velikokrat so me spraševali, ali me ni strah biti ponoči na Metelkovi. Prav na Metelkovi sem preživela najlepše študentske noči. Lepo je s koncerta v Cankarjevem domu ali s predstave v Caffè teatru oditi na koncert ali predavanje na Metelkovo. Vse to je mogoče, če nimaš, ali bolje, si ne postavljaš mej in omejitev v lastni glavi, v lastnem razmišljanju, če odvržeš predsodke, če si odprt za drugačnost in nove izkušnje. Tako lahko okusiš svobodo, saj nisi pripadnik čredne skupine, ampak postaneš nomad in greš, kamor ti veli razum in te vleče srce.

Zato nekateri na Metelkovi še vedno ustvarjamo in vztrajamo. Na Metelkovo ne bežimo, se ne skrivamo in se ne zatekamo, ampak tudi tu živimo in pišemo svoje zgodbe. Zgodbe ljudi in skupin, ki skušamo ustvariti nove družbene prakse in reartikulirati vladajoči družbeni red.

Neodvisnost obstaja in se kaže najprej kot stanje duha, hkrati pa je tudi odločitev za življenje; zato na tem področju ni prostora za kompromise, ni stranpoti ali bližnjice. Gre pravzaprav za način mišljenja oziroma razmišljanja, najprej o sebi in seveda nujno tudi o drugih, razmišljanja, ki mora biti odločno, avtonomno in jasno.

»Marginalci«, ki se zbiramo na Metelkovi, mestu v samem osrčju mesta Ljubljana, smo v marsičem deprivilegirani. Vendar trdimo, da je mogoče to izkušnjo deprivilegiranosti izkoristiti v boju za enake možnosti in doseganje enakopravnosti.

V tem vesplošnem malodušju, v individualnem konformizmu, kjer se zapovedujejo kopičenje, uživanje, izstopanje in uspešnost, so mesta, kot je Metelkova mesto, še pomembnejša in še bolj dragocena. Seveda pa je na nas, da to mesto napolnimo z vsebino in duhom, ki bo šel prek obzidja nekdanje vojašnice, zajel mesto Ljubljana in odplaval naprej tudi onkraj mej Slovenije in schengenske meje.

Literatura

- AWOL. (1995–1999). Dostopno prek: <http://www.yhd-drustvo.si/slo/article.php?story=OAWOL-u> (5. julij 2013).
HANDYBURGER. (1998). Stripburger (18). Ljubljana, Forum. Dostopno prek: <http://www.ljudmila.org/core/sb18/handy.htm> (18. julij 2013).

PEČARIČ, E., BOHINC, E., POROPAT, K., GORENC, K. (2007): *Zgodovina začetka društva YHD*. Ljubljana, Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.

PEČARIČ, E. (2012): Govor v DZ. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/blog/elena-pecaric/govor-v-dz/76369> (27. september 2012).

RUTAR, D. Dostopno prek: <http://za-misli.si/kolumne/dusan-rutar> (5. julij 2013).

ZAKON O RATIFIKACIJI KONVENCIJE O PRAVICAH INVALIDOV IN IZBIRNI PROTOKOL H KONVENCIJI O PRAVICAH INVALIDOV /MKPI/. Uradni list RS-MP, 10/2008. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_ZAKO5314.html (16. april 2008).

vskega in lezbičnega aktivizma leta 1984. Prav ta dolgo-trajni preplet pa ohranja gejevsko in lezbično skupnost v Sloveniji tako vitalno in politično nepopustljivo.

Ključne besede: heteronormativni javni prostor, homoscena, identitetne politike, queer politike.

Nataša Velikonja je sociologinja, pesnica, esejistka, prevajalka, lezbična aktivistka. (natasava.velikonja@guest.arnes.si)

70–78 Elena Pečarič

YHD v boju za neodvisno življenje hendikepiranih

Skupina YHD je nastala iz praktične potrebe mladih hendikepiranih študentov, ki so hoteli zaužiti svobodo in neodvisnost. Iz upora in vztrajnosti ter v iskanju odgovorov se je rodilo neformalno gibanje Youth Handicapped Deprived (pozneje se je formaliziralo v društvo YHD – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa). Svoj prostor je našel v AKC Metelkova, kjer je že dvajset let. Teorija hendikepa in odpor do medicinskega modela dojemanja invalidnosti sta bila in ostala osnovni vodili pri oblikovanju vseh nadaljnjih projektov in akcij. Druga invalidska društva so organizirana na podlagi iste medicinske diagnoze, medtem ko je namen in cilj YHD sprememba položaja hendikepiranih v družbi. YHD združuje posameznike na podlagi vrednot in skupnih ciljev. Hendikep dojema kot socialni status, ne kot telesno ali duševno značilnost, okvaro, motnjo oziroma posebno potrebo. Vnaprej pripravljen scenarij za življenje hendikepiranih je YHD zavrnil in začel pisati svojega.

Ključne besede: YHD (Youth Handicapped Deprived), teorija hendikepa, privilegirane skupine, neodvisno življenje hendikepiranih, Metelkova mesto.

Elena Pečarič je diplomirana filozofinja in sociologinja kulture. (elena.pecaric@guest.arnes.si)

79–91 Neven Korda Andrič

Intervju: Andrej Morovič

Andrej Morovič je ena ključnih oseb Metelkove od zasedbe do leta 2004. Bil je pomemben člen pri oblikovanju in preobrazbi Trga brez zgodovinskega spomina iz ruševine v socialno relevanten prostor JV Evrope, kjer se je nekaj časa uprizarjala scena oziroma velika zgodba Metelkove. V intervjuju govori o gostinstvu, predstavah, boju za sredstva, gradnjah, kulturnih in političnih projektih na Metelkovi v tistem času.

Ključne besede: Metelkova, zasedba, uprizarjanje scene, gradnja, kulturni in politični projekti.

Neven Korda Andrič je univerzitetni diplomirani sociolog, intermedijski umetnik, videast, in režiser. (kordaan@gmail.com)

92–106 Sandi Abram

Grajenje skupnosti v upor

Metelkovsko mesto v rokah *Axt und Kelle*

Članek na primeru AKC Metelkova mesto obravnava nomadske rokodelce in rokodelke iz nemškega ceha *Axt und Kelle*. Najprej obelodani zgodovinski razvoj nemškega cehovstva, konstitucijo *Axt und Kelle* ter navado časovno določenega rokodelskega vdranja (t. i. *Walz*), pri čemer zagovarja tezo, da *Axt und Kelle* v reappropriirane prostore (tj. skvote) vstopajo bodisi kot sporadična proaktivna klientela bodisi te prostore izberejo za svoja (po)letna solidarnostna delovišča, ki so v tem primeru, prvič, njihov substitut nekdanjih zajamčenih prenočišč klasičnih cehov (t. i. *Herberge*) in, drugič, novodoben ceh se namensko konstituira kot politični subjekt s poslanstvom opolnomočenja skupnosti v upor. Prav AKC Metelkova mesto je bila leta 2001 izbrana za solidarnostno delovišče. Članek recipročno motri interakcijo med AKC Metelkova mesto in *Axt und Kelle* znotraj Maussove teorije daru.

Ključne besede: *Axt und Kelle*, skvotiranje, politična nomadska obrt, potujoči rokodelci in rokodelke, anarhizem, dar.

a synthesis of the cultural, social and political, further intensified in Metelkova, and characterizes the gay and lesbian community in Slovenia from the very outset of gay and lesbian activism in 1984. It is this long-term synthesis that keeps this community in Slovenia so vital and politically resilient.

Keywords: heteronormative public sphere, gay and lesbian scene, identity politics, queer politics

Nataša Velikonja is a sociologist, poet, essayist, translator and lesbian activist. (natasa.velikonja@guest.arnes.si)

70–78 Elena Pečarič

YHD in Struggle for Independent Living for Disabled

The YHD group (Youth Handicapped Deprivileged) was shaped from the need of young disabled students who wanted to taste freedom and independence. Through revolt, persistence and thirst for answers, the informal movement Youth Handicapped Deprivileged was established. It was later transformed into YHD – Association for Theory and Culture of Handicap. YHD found a home in ACC Metelkova and has stayed there for 20 years. The theory of handicap and revolt against medical comprehension of disability are the principal guidelines to which the Associations' projects and actions adhere. Other associations for disabled people are centered around medical diagnoses of its members, whereas YHD aims to bring about positive changes concerning the position of handicapped people in the society. For YHD, disability is a social status and not a characteristic of the body or a mental condition, difficulty or »special need«. YHD rejects a pre-written script for the lives of the disabled.

Keywords: YHD (Youth Handicapped Deprivileged), theory of handicap, deprivileged groups, independent life of handicapped, Metelkova City

Elena Pečarič holds a BA in philosophy and sociology of culture from the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (elena.pecaric@guest.arnes.si)

79–91 Neven Korda Andrič

Interview: Andrej Morovič

For ten years Andrej Morovič was one of the key people of the Autonomous Cultural Center Metelkova. In the end of the 90s, he strongly influenced the shaping and transformation of Metelkova from the ruins into a relevant social space for Southeastern Europe. In the interview, he touches upon performance, construction, art, finances, art and political projects of Metelkova City.

Keywords: Metelkova, squatting, construction, social space, art and political project

Neven Korda Andrič holds a BA in social sciences. He is an intermedia artist, videomaker and director. (kordaan@gmail.com)

92–106 Sandi Abram

Building Communities in Resistance Metelkova City in the Hands of *Axt und Kelle*

The article deals with nomadic journeymen and journeywomen from the German guild *Axt und Kelle* and with their encounter with Metelkova. At the outset, the historical trajectory of German guilds, the constitution of *Axt und Kelle* and the custom of tramping artisans (i.e., waltz) are highlighted. The hypothesis that *Axt und Kelle* make use of re-appropriated spaces (i.e., squats) either as a sporadic proactive clientele or they choose such spaces as their annual summer solidarity work camps is defended on a twofold basis: firstly, squats are considered and constructed as a substitute of the previously guaranteed houses of call (i.e., *herberge*) by the classical guilds. Secondly, the guild intentionally constituted itself as a political subject with the mission of empowering communities in resistance. ACC Metelkova City was chosen as a solidarity work camp twice in the early and mid-00s when many emblematic interiors and exteriors were created. Focusing on the non-instrumentalized (own) production of knowledge, exchange of experiences and outwardly oriented distribution, the article views the reciprocal interaction between ACC Metelkova City and *Axt und Kelle* through Mauss's theory of the gift.